

odlišnost stačí k tomu, aby vrhla na jednotky nový významový odstín, a zbavila je tak jednoznačnosti, kterou měly v kontextu, v němž byly vysloveny.

Z uvedených příkladů by snad mohl vzniknout dojem, že jednotka je uvnitř projevu, kde byla vyslovena, jednoznačná a doznává významových přesunů teprve v následujícím projevu jiné osoby. Takové pojetí by však pravý ráz pojmenování v dialogu podstatně zkrášlovalo. Nebylo by totiž správné domnívat se, že kontext, o němž zde mluvíme, je prostě soubor replik určité osoby: to by zásadně odporovalo pojmu kontextu, protože jeho nezbytným znakem je souvislost; a soubor replik jedné osoby, třebaže „tvoří jistou jednotu smyslu“, jak bylo řečeno, naprosto není souvislý — o tom se lze velmi snadno přesvědčit. Jednotlivé repliky jsou pouhými zlomky kontextu, který je souvislou, nepřetržitou řadou významů, objevujících se v myslí každého účastníka hovoru. Rozvíjí se tedy kontext v myslí každého účastníka dialogu stejně ve chvíli, kdy sám mluví, jako tehdy, kdy mluví některý z ostatních účastníků. Z toho plyne, že jednotka vyslovená v projevu jedné osoby vstupuje do kontextu druhé osoby okamžitě, jak je vyslovena, jak ji druhá osoba vnímá, nikoli teprve tehdy, když na projev první osoby odpovídá. Významové přesuny každé jednotky nastávají tedy v okamžiku jejího vyslovení, nikoli teprve při přechodu do repliky následující: mluvící osoba si při pojmenovacím aktu s větší či menší jasností uvědomuje, jakého smyslu nabude příslušné pojmenování pro každého z ostatních účastníků; uvědomuje si tedy významové přesuny, které tato jednotka dozná v ostatních kontextech. Konkrétní ráz těchto přesunů není ovšem pokaždé stejně zřejmý: záleží na tom, do jaké míry je zřejma základní intence každého kontextu, která určuje jeho směr; zřetelně to ukazuje útržek dialogu z Dykova *Posla*:

Petr Skalník: Zabijeme ho. Zbraň? Stačí nůž.

Kněz Matyáš: Zabít ho? — K tomu nemáte práva. Pomysli na spásu své duše.

Anna: Zabít ho —

Řeč je o poslovi, na nějž mají Petr Skalník s knězem Matyášem podezření, že patří k nepřátelské straně, k císařským (je to těsně před bělohorskou bitvou). Matyášův kontext není čtenáři srozumitelný, protože Matyáš je na jedné straně hluboce zbožný kněz,

na druhé straně vášnivý odpůrce císařských; proto není čtenáři zcela zřejmo, jaké konkrétní přesuny dozná pojmenování „zabijeme“ při vstupu do jeho kontextu: zda se nachýlí k významu „pomsta“, nebo k významu „hřích“. Má-li tento přesun nabýt pro čtenáře jednoznačné určitosti, musí jej následující Matyášova replika zřetelně vyjádřit; a to se zde také děje. Naproti tomu u Anny, v níž klíči k poslovi láska, je čtenáři zřejmé, že se význam pojmenování „zabít“ přesune k významu „vražda“. Proto také nemusí následující replika Anny tento přesun osvětlovat a prostě opakování „Zabít ho —“ slouží jen k tomu, aby vyjádřil, do jaké míry ji láska k poslovi již uchvátíla. Na citovaný útržek dialogu navazuje replika Petra Skalníka, a přestože Anna na ni vůbec neodpovídá, je čtenáři zcela jasný smysl, který pro ni tato řeč má:

Petr Skalník (hlédě na Annu): Chtěl bych ho zabít; bez milosrdenství zabít. Na nikoho nevztáhl jsem násilně ruky, přiči se mi lest a úklady — Ale jeho bych chtěl zabít. Nenávídím ho. Proč? Cítím jen, že ho nenávídím. Jako by to byl satan sám. Myslenka na něho bouří mi krev. (*K Anně*): Chvěješ se. (*prudec*): Zabíjí ho!

Proměny, kterých daná jednotka doznává, jsou tedy čtenáři natolik jasné, nakolik je mu jasný směr kontextu, do něhož jednotka vstupuje.

Mluvili jsme dosud o významové jednotce, která je dána aktem mluvící osoby. Týkají se tedy naše zjištění skutečného rozhovoru. V dialogu dramatickém však je, jak bylo řečeno, situace o to složitější, že tento dialog není souborem střídavých projevů různých osob, nýbrž jednotným projevem básníka, kdežto osoby jsou nemotné významy, tímto projevem teprve vytvářené. Bylo-li řečeno, že podoba významové jednotky v dialogu je výsledkem aktů všech účastníků, v dramatickém dialogu je poměr obrácený: všechny tyto akty jsou pouhými významy, které vznikají na základě doby oné jednotky. Významová jednotka je totiž v dramatickém dialogu dána aktem jediným, ale básník, který je subjektem tohoto aktu, má na mysl kontexty všech účastníků a formuje jednotku tak, aby v čtenářově myslí vyvolala příslušné akty všech účastníků jakožto významy.

Vratme se na okamžik k příkladu z *Johna Gabriela Borkmana*, kterým jsme se podrobně zabývali, zaujímající k němu naivní